

УДК 354.42/44

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Олександр ВОЛОХ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз різних концепцій інформаційного суспільства. Досліджено нормативно-правові основи запровадження в Україні інформаційного суспільства. Виявлено суперечності між декларованими положеннями офіційної концепції розвитку інформаційного суспільства та наявною ситуацією, що виникла в результаті поступового запровадження технологій електронного урядування в Україні. Некритичне ставлення до нових ідей може мати негативні наслідки. З огляду на глобальний характер планів щодо розвитку інформаційного суспільства, наслідки також будуть глобальними. Не можна не брати до уваги погляди вчених, які не настільки захоплено оцінюють перспективи масштабних соціальних перетворень, що заплановані як результат розвитку інформаційного суспільства. Варто уважно прислухатися до альтернативних – стосовно офіційної точки зору – думок відомих учених, політиків, філософів щодо потенційних ризиків від реалізації концепцій інформаційного суспільства й електронного урядування.

Ключові слова: електронне урядування, інформаційне суспільство, постмодернізм, персональні дані, Єдиний державний демографічний реєстр, паспорт громадянина України.

ELECTRONIC GOVERNANCE AS AN INSTRUMENT FOR THE DEVELOPMENT OF INFORMATIONAL SOCIETY IN UKRAINE

Oleksandr VOLOKH,

Candidate of Law, Associate Professor at the Department
of Administrative Law and Process
of National Academy of Internal Affairs

SUMMARY

Different concepts of information society were analyzed. The regulatory and legal bases for introduction of the information society in Ukraine were explored. The contradictions between the declared provisions of the official concept of the development of the information society and the current situation that arose as a result of the gradual introduction of e-governance technologies in Ukraine were revealed. Uncritical attitude to new ideas can have negative consequences. And given the global nature of the plans for the development of the information society, the implications will also be global. It is impossible not to take into account the views of scientists who are not so enthusiastic about the prospects for large-scale social transformations that are planned as a result of the development of the information society. Careful consideration should be given to alternative – from the official point of view – the views of prominent scholars, politicians, philosophers regarding the potential risks of implementing the concepts of the information society and e-governance.

Key words: e-governance, information society, postmodernism, personal data, Unified state demographic register, passport of a citizen of Ukraine.

Постановка проблеми. За словами колишнього Президента України В. Ющенка, Проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, що проходив у два етапи в Женеві 10–12 грудня 2003 року і в Тунісі 16–18 листопада 2005 року, стало значною подією як для Організації Об'єднаних Націй, органи якої відіграли провідну керівну роль в організації саміту, так і для всіх зацікавлених у побудові інформаційного суспільства сторін. Україна активно долучилася до глобального процесу формування відкритого для всіх інформаційного суспільства, в якому кожний буде мати можливість вільно висловити свою думку й бути почутим [1]. Проте питання щодо переваг інформаційного суспільства над тим видом суспільства, в якому ми сьогодні існуємо, є дискусійним.

Актуальність теми дослідження обґрунтовується, з одного боку, наявністю міжнародних зобов'язань України щодо розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування, а з іншого боку, розмитістю самої концепції інформаційного суспільства, запровадженої на рівні Організації Об'єднаних Націй.

Метою й завданням статті є дослідження змісту окремих концепцій розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування, а також науково обґрунтованих поглядів, відмінних від офіційної точки зору.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено в навчальному посібнику «Електронне урядування. Опорний конспект лекцій», розвиток інформаційного суспільства та однієї з його ключових складових – електронного урядування, є сучасною глобальною тенденцією, яка призводить до істотних змін у суспільних відносинах [2, с. 10].

У роботі відомого громадського діяча, засновника Римського клубу А. Печчеї «Людські якості» (1977) наголошується: «Тільки такий прогрес і тільки такі зміни, що відповідають інтересам людини і знаходяться в межах її здібностей до адаптації, мають право на існування й мають заохочуватись – такий логічний висновок і природний наслідок усього ходу розвитку людства; і саме в цьому ключі слід вирішувати питання про регулювання процесу змін» [3, с. 158–159].

Зрозуміти сутність електронного урядування повною мірою можна лише після з'ясування всіх основних

аспектів феномена інформаційного суспільства. Саме розбудова глобального інформаційного суспільства стимулювала – як це передбачено програмними документами I етапу Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (Женева, 2003 рік) – ухвалення національних електронних стратегій у більшості держав світу.

Електронне урядування визначається в Концепції розвитку електронного урядування в Україні як форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [4].

Також – що стало підставою для назви теми дослідження – електронне урядування в Концепції розвитку електронного урядування в Україні 2010 року визнано одним із інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого, за Концепцією, сприятиме створенню умов для відкритого й прозорого державного управління [5].

Отже, вивчення електронного урядування як інструмента розвитку інформаційного суспільства варто розпочинати з пошуку відповіді на такі питання:

– Що конкретно ми отримаємо в результаті розбудови інформаційного суспільства в Україні?

– Як саме потрібно розвивати електронне урядування в Україні, щоб воно, у свою чергу, дійсно змогло стати дієвим інструментом розвитку інформаційного суспільства?

У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 роки», повторюючи за Женевською декларацією принципів, зазначили таке: «Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя» [6].

У Концепції розвитку електронного урядування в Україні 2010 року спроба визначення інформаційного суспільства звучала так: «На сьогодні одним із пріоритетів України є розвиток інформаційного суспільства, яке можна визначити як орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя» [5].

У Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, схвалений розпорядженням уряду від 05.09.2012 № 634-р розвиток інформаційного суспільства вже пов'язується зі становленням електронної демократії. З тексту Концепції випливає, що в інформаційному суспільстві та за умови становлення електронної демократії кожен громадянин може створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися інформацією та знаннями, використовувати інформаційні технології для розширення можливостей реалізації власного потенціалу, сприяючи суспільному й особистісному розвитку, підвищувати якість життя і створювати умови для відкритого й прозорого державного управління. При цьому впровадження електро-

нного урядування позиціонується важливою умовою як розвитку інформаційного суспільства, так і становлення електронної демократії [7].

У першоджерелі (у пункті 1 Женевської декларації принципів) визначення інформаційного суспільства звучить так: «Ми, представники народів світу, які зібралися в Женеві 10–12 грудня 2003 року для проведення першого етапу Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, проголошуємо наше спільне прагнення і рішучість побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя на основі цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй і поважаючи в повному обсязі та підтримуючи Загальну декларацію прав людини» [1].

Варто наголосити, що більш розпливчасте й туманне визначення інформаційного суспільства важко собі уявити. Виникають прямі асоціації з концепцією постмодернізму, окремі аспекти якої (а саме зв'язок з інформацією) досліджено відомим соціологом Ф. Уебстером. У роботі «Теорії інформаційного суспільства», намагаючись сформулювати принципові ідеї постмодернізму, він влучно вказував, що «сутність ідеї бентежить своєю неконкретністю, тому визначити, що розуміється під постсучасністю і постмодернізмом, дуже важко. Ці поняття не визначають, а описують... Слова, що використовуються для його (постмодернізму – прим. авт.) описання, настільки багатозначні, що просто неможливо зрозуміти, про що йдеться» [8].

Отже, Організація Об'єднаних Націй для забезпечення своєї діяльності взяла на озброєння прийоми філософії постмодернізму. З іншого боку, всі держави-учасниці Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (і в т. ч. Україна) підписалися, зокрема, під таким:

– ми знову підтверджуємо загальність, неподільність, взаємозалежність і взаємозв'язок усіх прав людини й основних свобод, включаючи право на розвиток, як це закріплено у Віденській декларації. Ми також знову підтверджуємо, що демократія, сталий розвиток і дотримання прав людини й основних свобод, а також належне урядування на всіх рівнях є взаємозалежними та взаємозміцнюючими. Ми надалі вирішуємо зміцнювати повагу до верховенства права в міжнародних і національних справах;

– ми знову підтверджуємо необхідну основу інформаційного суспільства і, як це викладено в статті 19 Загальної декларації прав людини, те, що кожний має право на свободу переконань і їх виявлення. Кожний, де б він не знаходився, повинен мати можливість брати участь в інформаційному суспільстві, і нікого не можна позбавити пропонуваного цим суспільством благ;

– ми знову підтверджуємо своє зобов'язання дотримуватися положень статті 29 Загальної декларації прав людини, що кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи, і під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві. Тим самим ми будемо сприяти створенню інформаційного суспільства, в якому поважається людська гідність (пункти 3–5 Декларації) [1].

У зв'язку з останньою фразою необхідно відзначити також важливість дотримання принципів, проголошених у Женевській декларації. Один із ключових принципів

розвитку інформаційного суспільства (№ 10) іменується «Етичні сторони інформаційного суспільства». Сутність його розтлумачено в пунктах 57–58 Женевської декларації принципів:

- ми визнаємо важливість для інформаційного суспільства етичних норм, які повинні сприяти справедливості, а також підтримувати гідність і цінність людської особистості. Якомога ширший захист потрібно надати родині, щоб вона мала змогу відігравати вирішальну роль у суспільстві;
- під час використання ІКТ і створення контенту потрібно поважати права людини й основні свободи інших, включаючи недоторканність приватного життя і право на свободу думки, совісті й релігії, згідно з положеннями відповідних міжнародних документів [1].

Проблема полягає в тому, що нині в Україні, де активно розвивають інформаційне суспільство та електронне урядування, всупереч міжнародним зобов'язанням, права людини, особливо право на недоторканність приватного життя (і, відповідно, гідність і цінність людської особистості), зневажаються. Причому робиться це якраз під гаслом виконання міжнародних зобов'язань України.

Електронне урядування, як визначено в Концепції розвитку електронного урядування в Україні, спрямоване на формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [4].

Але, по-перше, ніхто заздалегідь не спитав громадян, наскільки їм необхідне формування нового типу держави. По-друге, невідомо, з яких критеріїв уряд виходив під час складання переліку потреб громадян, які неодмінно мають бути задоволені з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій. Хто надав урядові України такі повноваження – вирішувати за своїх громадян, як їм правильно задовольняти свої потреби?

Так, у Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні констатується, що «з розвитком інформаційного суспільства та суспільних відносин виникає необхідність надання адміністративних та інших публічних послуг в електронній формі» [9].

У Концепції розвитку електронного урядування в Україні стверджується: «Повсякденне життя громадян стає дедалі все більш «цифровим», що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів влади, зокрема розвитку сучасних електронних форм взаємодії» [4].

Обидва виділені курсивом висновки не впливають із необхідності з наведених на початку кожної цитати аргументів.

Подальший аналіз урядових концепцій свідчить про те, що нас хочуть вразити масштабними планами соціальних перетворень, зокрема трансформаційним шляхом подальшого розвитку електронного урядування, який має революційний характер, планами застосування сучасних інноваційних підходів, методологій і технологій (у тому числі Інтернету речей, хмарної інфраструктури, Blockchain, Mobile ID, shareding economy, просування методики опрацювання даних великих обсягів (Big Data) тощо) [4].

У Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки вже експлуатується термін «цифрова трансформація», і нас підводять до певних висновків: «У цифровому світі за умови наявності цифрової альтернативи існування розвиток більшої частини аналогових систем (сфер) стає недоцільним. Принцип «цифровий за замовчуванням» означає переведення у цифровий формат тих аналогових систем, розвиток та підтримка яких є очевидно невігідними та неефективними. Саме цифровий стан стає звичайним станом функціонування та розвитку багатьох систем, сфер, організацій, індустрій та економік» [10].

Принцип «цифровий за замовчуванням» ще раніше розтлумачено в Концепції розвитку електронного урядування

в Україні як забезпечення будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності), передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проекту чи завдання – із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Одними з основних заходів із забезпечення розвитку електронного урядування в Україні уряд визначив:

- у напрямі розвитку електронної ідентифікації – сприяння наповненню єдиного демографічного реєстру та поширенню паспортів громадянина України у формі ID-карти;

- у напрямі розвитку електронної взаємодії – поширення унікального номера запису в реєстрі єдиного демографічного реєстру для зв'язування даних у різних державних реєстрах і базах даних [4].

Нарешті, серед основних завдань із забезпечення розвитку електронного урядування в такій базовій галузі України, як сфера охорони прав і свобод людини, визначено – в розрізі запровадження інформаційно-телекомунікаційних систем підтримки прийняття управлінських рішень та автоматизації адміністративних процесів – знову-таки розвиток єдиного демографічного реєстру [4].

Крім того, пунктом 10 Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні заплановано «забезпечення розвитку електронної ідентифікації фізичних і юридичних осіб в державних інформаційно-телекомунікаційних системах», результатом чого має стати забезпечення наповнення єдиного демографічного реєстру та поширення паспортів громадянина України у формі ID-карти [11].

У згадуваній вище роботі А. Печчеї «Людські якості» міститься застереження такого змісту: «Чи не призведе, нарешті, цей вибір до створення суто технократичного, авторитарного режиму, де робота, закон, організація суспільства й навіть інформація, погляди, думки ц дозволять будуть жорстко регламентовані центральною владою?» [3, с. 85].

Сьогодні є громадяни, які не бажають описаного вище «цифрового» розвитку, не бажають унесення своїх персональних даних до Єдиного державного демографічного реєстру, не хочуть брати паспортів громадянина України у формі ID-карти. Але не тому, що вони є противниками прогресу, а через те що відстоюють свої природні права і свободи, свою громадянську позицію. Органи державної (як виконавчої, так і законодавчої й судової) влади здійснюють протидію такій позиції громадян України.

Особливо непривабливо в цьому процесі виглядають адміністративні суди (йдеться про адміністративні справи з приводу оскарження дій/бездіяльності структурних підрозділів Державної міграційної служби України щодо оформлення паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки).

Адже, згідно з пунктом 12 висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських судів для Комітету Ради Європи «Про стандарти незалежності судових органів і незмінності суддів», незалежність судової влади означає повну неупередженість з боку суддів. Під час постановлення судових рішень щодо сторін у судовому розгляді судді повинні бути безсторонніми, вільними від будь-яких зв'язків, прихильності чи упередження, що впливає або може сприятися як таке, що впливає на здатність судді приймати незалежні рішення. Судова влада повинна користуватися довірою не тільки з боку сторін у конкретній справі, а й з боку суспільства загалом. Суддя повинен не тільки бути реально вільним від будь-якого невідповідного

упередження або впливу, а й він або вона повинні бути вільними від цього й в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана [12].

Необхідно наголосити, що доводи позивачів у справах про оскарження бездіяльності посадових осіб підрозділів Державної міграційної служби України (щодо неоформлення паспорта громадянина України у вигляді книжечки) обґрунтовуються насамперед намаганням захистити від приниження свою гідність – ту саму, про яку йдеться в Женевській декларації принципів.

Згідно з Преамбулою до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20.11.2012 № 5492-VI (далі – Закон № 5492-VI), цей Закон визначає правові та організаційні засади створення й функціонування Єдиного державного демографічного реєстру та видачі документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, а також права й обов'язки осіб, на ім'я яких видані такі документи.

Приниження людської гідності у зв'язку з урегулюванням Законом № 5492-VI відповідних суспільних відносин виявляється в такому:

1) у запровадженні Єдиного державного демографічного реєстру, до якого, згідно із Законом № 5492-VI, передбачено внесення невизначеного обсягу персональних даних, у тому числі даних, оброблення яких становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. У зв'язку із цим усі громадяни України перетворюються практично на об'єкти спостереження й контролю з боку держави;

2) у присвоєнні унікального номера запису в Реєстрі заявнику, який звертається до уповноважених органів публічної влади, зокрема, з приводу оформлення документів, що посвідчують особу, підтверджують її громадянство чи спеціальний статус.

Із цього приводу варто зазначити, що головним реквізитом у машинозчитуваній зоні паспорта-картки (як і в самому Єдиному демографічному реєстрі) є унікальний номер запису Реєстру. Зазначене підтверджується, зокрема, змінами до Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок заповнення машинозчитуваної зони паспортних та візових документів» від 28.06.1997 № 636.

Отже, зазначений номер набуває першочергового значення в усіх правовідносинах людини з державою або суб'єктами господарювання. Натомість прізвище, ім'я по батькові людини стають другорядними, що суперечить відповідним положенням Цивільного кодексу України.

У Законі № 5492-VI відображена концепція створення об'єднаного банку інформації про особу, що містить максимально широку базу даних про громадян, іноземців та осіб без громадянства, включаючи біометричні дані, інформацію про стан здоров'я, про місцеперебування й/або шляхи пересування, персональні дані, що містять банківську таємницю, і закінчуючи взаєминами з державними органами. Ця концепція вимагає обов'язкового введення унікального номера запису в Реєстрі (далі – УНЗР) у систему обліку населення, а також у процедури державного управління.

Значення одноманітного УНЗР полягає в тому, що він забезпечує просту й надійну ідентифікацію інформації про особу.

З вищенаведених положень Концепції розвитку електронного урядування випливає, що УНЗР планується використовувати в будь-яких інформаційно-телекомунікаційних системах органів влади.

Крім того, УНЗР якнайкраще придатний для з'єднання інформації про особу, що міститься в різних реєстрах, про

що йдеться в наведеній вище цитаті з Концепції розвитку електронного урядування в Україні.

Завдяки його застосуванню інформація стає легкодоступною та може звирятися у випадку виявлення протиріч. Подібні технічні переваги підвищуватимуть ефективність систем оброблення інформації, в яких буде використовуватись УНЗР, а також ефективність відповідних адміністративних і технічних операцій.

Проте ці переваги пов'язані із серйозними загрозами для прав особистості, особливо для права на інформаційне самовизначення. Особливо небезпечним для прав особистості є УНЗР. Якщо інформація виходить з різних баз даних, не «турбуючи» зацікавлену особу, в обхід її, то ця особа, отже, виключається з інформаційного потоку й обмежується або цілком позбавляється можливості відслідковувати маршрут і використання інформації про себе. Цей метод суперечить основному принципу захисту персональних даних, відповідно до якого інформація повинна бути отримана від зацікавленої особи та з її відома.

Широке застосування УНЗР призведе до звууження сфери приватного життя, оскільки інформація навіть із найвіддаленіших систем збереження інформації, створених для різних цілей, може використовуватися для складання «портрета особистості», який є штучним образом, що поширюється на довільно відібрані дії особи і вторгається в її найбільш приватні справи. Подібний портрет, оскільки він складається з даних, вирваних із контексту, як правило, буде перекрученим образом. Незважаючи на це, суб'єкт оброблення інформації буде приймати на основі цього образу рішення, буде використовувати цей образ для створення й передачі подальшої інформації, що стосується відповідної особи. Велика кількість такої взаємозалежної інформації, про яку зацікавлена особа в більшості випадків навіть не здогадується, залишає особистість цілком беззахисною і створює нерівні умови в спілкуванні. Якщо одна сторона не знає, якою інформацією про неї володіє інша сторона, це створює принизливу ситуацію й перешкоджає вільному прийняттю рішень.

Використання УНЗР призведе до надмірного зростання влади державних органів. Якщо УНЗР може використовуватися у сферах, окрім тих, що пов'язані з державним управлінням, то це не просто дає суб'єкту оброблення інформації (володільцям і розпорядникам персональних даних, а також третім особам у розумінні Закону України «Про захист персональних даних») владу над зацікавленою особою, а й зумовлює зростання влади самої держави, оскільки завдяки використанню цієї інформації вона виходить за рамки будь-якого можливого контролю.

Усе це взятє разом ставить під серйозну загрозу свободу самовизначення та людську гідність. Необмежене й безконтрольне застосування УНЗР може перетворитися в знаряддя тоталітарного контролю.

Логіка введення УНЗР суперечить основним елементам права на захист персональних даних, принципам розподілу інформаційних систем, суворій відповідності зазначеній законодавцем меті й, нарешті, основному правилу, відповідно до якого інформація повинна бути отримана від зацікавлених осіб з їхнього відома та згоди. Якщо послідовно дотримуватись принципів захисту інформації, УНЗР втрачає своє значення, оскільки властиві йому «переваги» не зможуть знайти собі застосування. У такому випадку втрачає сенс й існування самого Закону № 5492-VI.

Відповідно до частини 1 статті 3 Конституції України, честь і гідність людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Гідність людини не належить до переліку позитивістсько визначених конституційних прав людини та громадянина (розділ II Конституції України), а є природною ознакою статусу людини, яку орган, що діяв

як установча влада, конструкційно розмістив у розділі I Конституції України, в якому визначено загальні засади конституційного ладу в Україні. Саме тому конституціодавець, посилаючись на основоположну норму про людську гідність не лише як на основу, а і як на мотив, у розділі II Конституції України формулює емфатичне визнання невід'ємних прав людини [13].

Людська гідність як правове явище є значно ширшою за своїм змістом і сферою захисту, а її правовим вираженням є право людини на повагу до своєї гідності, яке конституційовано в частині 1 статті 28 Основного Закону України.

Людська гідність є об'єктом захисту міжнародно-правовими нормами, що випливає з установлення Загальною декларацією прав людини (стаття 1) рівності всіх людей у їхніх гідності та правах.

У Преамбулі Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 людську гідність визнано джерелом природних прав людини й основоположним правом кожного: «Відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості й загального миру», а «ці права випливають із властивої людській особі гідності».

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» (1989 рік) виклав доктринальну правову позицію, за якою кожній особі, яка перебуває під юрисдикцією будь-якої держави-учасниці (серед них Україна), гарантовано право на повагу до своєї гідності з боку органів державної влади, закріпивши в такий спосіб одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Цей доктринальний підхід продовжено в рішенні у справі «Селмуні проти Франції» (1999 рік), у якому Європейський суд з прав людини зазначив, що постійне підвищення стандартів у сфері захисту прав людини невідворотне й, відповідно, вимагає більшої рішучості під час оцінювання порушень фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

У межах конституційної систематизації положення статті 3 Основного Закону України закріплюють те базисне уявлення, за яким людина існує не у зв'язку з існуванням держави, а саме держава конститується за волею людини. Визнавши честь і гідність людини як абсолютну ознаку її статусу, український конституціодавець у частині 2 цієї статті відразу вказав на обов'язковість відповідної поведінки влади: держава відповідає перед людиною за свою діяльність, зміст і спрямованість якої визначаються правами і свободами людини та їх гарантіями. Отже, на всю державну владу, зокрема законодавчу, покладено обов'язок поважати й захищати людську гідність і не створювати заборонних норм, які б її ображали [13].

Також, згідно з пунктом 3 частини 1 статті 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI, законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак повагу до гідності кожної людини.

Ухвалюючи образливі для людської гідності положення про Єдиний державний демографічний реєстр у Законі № 5492-VI, законодавець зневажливо розглядав людину як об'єкт права, якому вона повинна коритися, й обрав обмежувальний для її життєдіяльності засіб, який принижує суб'єктну якість людини.

Людська гідність – це не лише індивідуальна гідність особи, а й гідність людини як родова сутність, тому публічна влада має у своїй діяльності це враховувати [13].

Варто також звернути увагу на зміни й доповнення до розглядуваного нами Закону № 5492-VI, що відбулись згідно

но із Законом України від 14.07.2016 № 1474-VIII, а саме: підпунктом 30 пункту 1 розділу I Закону № 1474-VIII до Закону № 5492-VI введено нову правову норму, відповідно до якої в розділі V «Перехідні положення» Закону № 5492-VI пункт 3 викладено в такий редакції:

«3. Встановити, що за оформлення, видачу, обмін (замість втрачених чи викрадених) документів, передбачених цим Законом у формі книжечки, державне мито не стягується».

За видачу паспорта громадянина України у формі книжечки вперше державне мито не стягується».

Отже, в абзаці 2 пункту 3 розділу V «Перехідні положення» Закону № 5492-VI однозначно йдеться про паспорт громадянина України у формі книжечки, тобто паспорт громадянина України, Положення про який затверджено Постановою Верховної Ради України від 26.06.1992 № 2503-XII відповідно до Закону України «Про громадянство» від 18.01.2001 № 2235-III.

Отже, законодавча основа для видачі паспорта-книжечки, незважаючи на скасування Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 13.04.2012 № 320, є.

Висновки. Сьогодні ми не маємо чіткого офіційного визначення нового типу суспільства, яке нам було запропоновано згідно з документами Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (але яке фактично безальтернативно нав'язується по всьому світу), що більш-менш вичерпно відображало б його сутність або характерні риси.

Створення інформації та знань, можливість мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними (відповідно до офіційного визначення інформаційного суспільства) не є вагомою причиною для витрачання – у глобальних масштабах – трильйонів доларів. Отже, є інші причини для цього.

Некритичне ставлення до нових ідей може мати негативні наслідки. А з огляду на глобальний характер планів щодо розвитку інформаційного суспільства, і наслідки також будуть глобальними. При цьому не можна не брати до уваги погляди вчених, які не настільки захоплено оцінюють перспективи масштабних соціальних перетворень, що заплановані як результат розвитку інформаційного суспільства.

Варто уважно прислухатися до альтернативних – стосовно офіційної точки зору – думок відомих учених, політиків, філософів щодо потенційних ризиків від реалізації концепцій інформаційного суспільства й електронного урядування. Крім того, необхідний об'єктивний аналіз законодавства у сфері розвитку інформаційного суспільства й електронного урядування та наслідків його застосування (а вони вже відчутні).

Список використаної літератури:

1. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева, 2003 – Туніс, 2005. URL: <https://informationsociety.wordpress.com/2006/08/29/>.
2. Електронне урядування: опорний конспект лекцій / С.В. Дзюба, І.Б. Жилиєв, С.К. Полумієнко, І.А. Рубан, А.І. Семенченко. Київ, 2012. 264 с.
3. Печені А. Человеческие качества. Москва: Прогресс, 1985. 312 с.
4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p>.
5. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-p>.

6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 12. Ст. 102.

7. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2012 № 634-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-p>.

8. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. Москва: Аспект Пресс, 2004. 400 с.

9. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-p>.

10. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p>.

11. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.11.2017 № 797-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p>.

12. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стан-

дарту незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 01.01.2001 № 1 (2001). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.

13. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В.І. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Волох Олександр Костянтинович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Volokh Oleksandr Kostiantynovych – Candidate of Law, Associate Professor at the Department of Administrative Law and Process of National Academy of Internal Affairs

sasha_78@ukr.net